

Základy pedagogického výzkumu

- pedagogickým výzkumem získáváme praktická data uplatnitelná v pedagogické teorii
- nabízíme pouze stručný vhled do této problematiky
- **rozlišujeme** několik druhů pedagogického výzkumu **dle následujících faktorů** (Průcha, Gavora) :
- ***míra obecnosti***
 - základní – badatelský výzkum, cílem je obohatit vědění, řeší klíčové problémy
 - aplikovaný – cílem je využití výsledků v praxi, řeší konkrétní problémy praxe
- ***vztah ke skutečnosti***
 - teoretický – využívá abstrakce, analýzy, syntézy, modelů atd., nepracuje s konkrétními daty
 - empirický (praktický) – spojení s praxí, realitou, exaktní metody, konkrétní poznatky
- ***základní paradigma***
 - kvantitativní – exaktní metody, ověřování hypotéz, statistické nástroje, počet
 - kvalitativní – popis, prožitek, postižení jedinečnosti, kvalita jevu
- ***zaměřenost způsob využití***
 - akční – reaguje na určitou potřebu, na dílčí problém praxe; směřuje přímo do praxe; řeší je učitelé, ředitelé; na škole, v kraji
 - strategicko-koncepční – podklady pro rozhodování a dlouhodobé plánování, teoretický, ale opřen o empirický výzkum, směřován obecněji a s širším časovým horizontem
- ***komplexnost objasňování***
 - monodisciplinární – používá teorie a nástroje jedné disciplíny
 - interdisciplinární – integrace poznatků a přístupů vícera disciplín
 - transdisciplinární – řešení problému se skládá jako mozaika pohledů všech disciplín, které mají k řešení problému co říci
- ***účelovost***
 - deskriptivní – charakterizuje, popisuje stav
 - diagnostický – charakterizuje stav (úroveň, příčiny) a dává doporučení
 - explorativní – heuristické, odhalení nového
 - explikativní – co je a proč, verifikace hypotéz
 - evaluační – hodnotící
- ***prostředí realizace výzkumu***
 - laboratorní – realizovaný v laboratorních podmínkách
 - terénní (přirozený) – přímo na školách, např. Školní etnografie
- ***výzkumné přístupy a metody***
 - experimentální – ověřující vědecké hypotézy
 - observační – pozorování
 - longitudální – dlouhodobý
 - průřezový – dlouhodobý průřezový
 - komparativní – srovnávací
 - historický – zkoumání jevu v celé minulosti
 - prognostický – teoretické zkoumání
 - interkulturní – mezikulturní
- ***délka trvání***
 - krátkodobé – krátká doba trvání výzkumu
 - dlouhodobé (longitudální) – relativně dlouhá doba trvání výzkumu
- ***míra postižení předmětu***
 - dílčí – do hloubky, částečný, speciální
 - komplexní – pohled z různých hledisek, multidisciplinární

- **přístup, postup**
 - ex post facto – většina pedagogických výzkumů, pozorujeme závisle proměnnou, nezávisle proměnná známa, zjišťujeme její vliv
 - experiment – opačný postup – ověřujeme, zda předpokládaná intervenující proměnná, když ji měníme vyvolá změny v proměnné, kterou považujeme za na ní nezávislou
- dle základního paradigmatu rozlišujeme **dva základní druhy výzkumu**:
- **kvantitativní výzkum**
 - získává objektivní důkazy, ověřuje teorie a hypotézy, potvrzuje nebo vyvrací teorii
 - plánovitě ověřuje hypotézy, zjišťuje kauzální vztahy
 - deduktivní myšlenkové postupy, relativně velké množství zkoumaných
 - experiment, dotazník, testy, standardizované pozorování
 - standardní postupy, validita a reliabilita zjišťována statisticky, výzkum lze zopakovat
- **kvalitativní výzkum**
 - zaměřuje se na porozumění chování lidí v přirozeném prostředí, vytváří teorii, generuje hypotézy
 - shromažďuje údaje o konkrétním chování lidí a o jeho kontextu, zaznamenává se a interpretuje, v průběhu výzkumu se vynořují hypotézy
 - induktivní myšlenkové postupy, menší množství zkoumaných (žák, třída, škola)
 - dlouhodobý terénní výzkum, pozorování s různou mírou zúčastněnosti
 - problematická z hlediska výsledků, často subjektivní, triangulace dat, metod, výzkumníků, teorie (porovnání podobných výzkumů, podobných jedinců v podobném kontextu, použití více metod)
- některé **pojmy pedagogického výzkumu**
- hypotéza
 - předpoklad
 - tvrzení
 - podmíněný výrok o vztazích mezi dvěma nebo více proměnnými
 - odpověď na výzkumnou otázku
- proměnná
 - empiricky definované znaky jevu a jeho projevy
 - na základě jejich vztahů lze konstruovat hypotézy
 - rozlišujeme nezávisle proměnné, závisle proměnné a intervenující proměnné+
- vědecký výzkum
 - promyšlený přístup k poznávání
 - pro přesnost důležitá kritičnost, sebekontrola
 - umožňuje nejen popis jevů, ale také analýzu a interpretaci, porozumění
 - kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy
- empirický výzkum
 - způsob vědeckého zkoumání, jehož předmětem jsou jevy konkrétní vzdělávací reality
- koncipování výzkumu (postup)
 - hledání a formulace výzkumného problému
 - vymezení a formulování výzkumného pole
 - stanovení hypotézy
 - vymezení základního souboru a výběru (vzorku)
- výzkumný projekt
 - formulace výzkumného problému, vysvětlení základních pojmů (proměnných)
 - autor shrnuje dosavadní řešení problému, analyzuje výzkumné pole
- předvýzkum

- slouží ke zpřesnění vlastní výzkumné strategie
- kontrola průběhu výzkumu
 - vstupní – kvalita projektu v přípravné fázi
 - průběžná – posuzuje realizaci projektu
 - závěrečná – hodnocení výsledků výzkumu
- zpracování výsledků
 - rozhodnutí o formě zpracování
 - sběr a třídění získaných údajů
 - zpracování utříděných dat (statistická, kvalitativní analýza)
 - interpretace – srovnání svých výsledků s jinými
- završení vlastního výzkumu
- vypracování výzkumné zprávy
- týmový výzkum
- spolupráce více výzkumníků, mezioborový výzkum, negativem velikost výzkumného týmu nebo problém v nalezení společného jazyka

- výzkum musí splňovat tyto požadavky :
 - validita - schopnost výzkumného nástroje zjišťovat nebo měřit právě to, co je záměrem výzkumného pracovníka
 - reliabilita - vyjadřuje přesnost a spolehlivost při aplikaci výzkumného nástroje
 - reprezentativnost - edukační jevy mají hromadnou povahu, vyskytují se ve velkém počtu → výzkumník musí provést výběr z celkového souborů jevů
 - triangulace – aby se zvýšila validita výzkumu v těch případech, kdy použití pouze jedné metody nezaručuje, že výsledky jsou dostatečně objektivní a pravdivé

- **soustava metod pedagogického výzkumu**
- pojetí liší se dle autora typologizace
- metody a techniky empirického výzkumu (Pelikán)
- **explorativní metody**
- informace získává z výpovědí samotné sledované osoby, problematická validita výsledků
 - dotazník – zjištění dat o respondentovi, které tazatele zajímají, velké množství respondentů, odpovědi však subjektivní
 - anketa – nespecifikován okruh dotazovaných, odpovídá kdo chce
 - autobiografie – psychologická metoda, respondent zpracovává svůj životopis, hlubší náhled do vývoje člověka
 - rozhovor
 - strukturovaný (otázky předem připraveny)
 - částečně strukturovaný (počátek rozhovoru volný, vstřícná atmosféra)
 - nestrukturovaný (neformální, funkce doplňující nebo orientační)
 - beseda – rozhovor s více účastníky, kratší čas pro poznání více východisek, ale problém ovlivňování se
- **ratingové metody**
- měří jevy, které nejsou přesně změřitelné
 - škály, posuzovací stupnice – několik skupin škál, numerická, grafická, standardní, kumulativní, posuzovací škála s nucenou volbou
 - expertní šetření
- **metoda Q-třídění**
- nepřímá technika posuzování pedagogických jevů respondenty a experty
- kombinuje ratingovou metodu, psychometrii a statistické procedury
- Q-typy → balíčky karet
- **psychosémantická metody**

- poznání individuálních systémů významů, které vkládají do interpretace slov jednotliví lidé
 - technika slovních asociací
 - sémantický diferenciál – umožňuje proniknout do individuálních významů pojmů v pojetí jednotlivých respondentů
- **obsahová analýza**
- analýza pramenů pedagogického výzkumu
 - analýza osobních dokumentů – o žácích, pracovnících školy
 - analýza školských a školních dokumentů – dokumenty popisující pojetí výuky
 - analýza školních ukazatelů – absence, prospěch
- **testy**
- přesné, objektivované měření osobních kvalit, činnosti osobnosti a jejich výkonů
- nástroj systematického zjišťování (měření) výsledků výuky
 - testy psychologické – inteligence, osobnost
 - testy psychomotorické – předpoklady pro pohybové schopnosti
 - testy didaktické – školní výkon žáka
- **projektivní metody a techniky**
- metoda výzkumu osobnosti konfrontující zkoumaného s určitou situací, ve které bude odpovídat podle smyslu, který pro něj tato situace má
 - verbální projektivní metoda – slovní asociační experiment, test nedokončených vět
 - grafická projektivní metoda – analýza písma, kresby
 - manipulační techniky
- **metoda měření sociálních vztahů**
 - sociometrické techniky – preferenční stupnice lidí s nimiž komunikujeme
 - techniky zkoumající preferenční postoje – předpojatost vůči lidem, skupinám
- **behaviorální metoda**
- pozorování určitých jevů, situací, chování jednotlivců i skupin a jejich interakce
 - řízené pozorování – záměrné, systematické, cílevědomé, plánovité
 - interakční analýza – zjišťuje stav struktury a činností ve skupině
- **experimentální metoda**
- umožňuje ověření hypotéz prostřednictvím, změn nezávislé proměnné
 - laboratorní – maximálně čisté prostředí s minimem vnějších vlivů, v němž by se měření vlivů nezávisle proměnné co nejoptimálněji přiblížilo požadavkům vědy
 - simulační – snaha o vytvoření podmínek napodobujících reálné podmínky, ve kterých lidé normálně řeší problémy
 - přirozený – využívá přirozené životní situace, aby při potřebném stupni kontroly mohly být zaváděny a ovlivňovány proměnné
 - formující – prováděn v normálních podmínkách, zaměřuje se na změny, zásah do životní situace, podmínek
 - explorační – neopírá se o teorii, sonduje
 - konfirmační – ověřuje teorii
 - kruciální – potvrzuje jednu a vyvrací alternativní teorie
- **metoda školní etnografie**
- volí kvalitativní přístupy k analýze pedagogických jevů
- pokouší se o vhled do prostředí očima těch, kteří se na jeho tvorbě podílejí
- **metoda logitudinálního šetření**
- opakované měření u stejné skupiny osob

- typologizace metod dalšími autory (*Gavora*):
- **metody kvalitativního výzkumu**
 - participační pozorování
 - etnografické interview

- výzkum životního příběhu učitele
- typologizace metod dalšími autory (*Skalková*):
- **empirické metody**
 - pozorování
 - experiment
 - dotazník
 - rozhovor
 - obsahová analýza dokumentů
 - techniky měření (ústní, písemné, praktické zkoušky, testy, škálování, měření v oblasti sociálních vztahů)
- **teoretické m.**
 - analýza, syntéza a dedukce, indukce
 - modelování (myšlenkový experiment)
- **historicko-srovnávací metody**
 - metoda genetická, srovnávací, historicko-srovnávací
 - metoda historická
- různí autoři (Průcha, Pelikán, Gavora, Švec, Skalková) uvádí celkem přes dvacet různých metod a technik pedagogického výzkumu

Literatura : JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
 GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.
 CHRÁSKA, M. *Didaktické testy*. Brno: Paido, 1999.
 MAŇÁK, J., ŠVEC, V. (Ed.). *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004.
 PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2004.
 POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X.
[https:// is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl](https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl).
 PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000.
 PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
 SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983.